



TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI DOLGOZAT

MORAVECZ ATILA MÁRTON

DUNAÚJVÁROS, 2024.11.01.

KUTATÓ DIÁKOK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGE

Dunaújvárosi Széchenyi István Gimnázium



TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI DOLGOZAT

**MAGYARORSZÁG HÍVÁSA: A KÁRPÁTALJAI
MAGYAROK ÁTTELEPÜLÉSÉNEK OKAI**

Témavezető:

Hutvágnerné Róth Éva

Tanuló:

Moravec Attila Márton

Tartalom

Bevezetés	4
A kutatás célja	6
A kutatás hipotézisei	6
A kutatás módszertana	7
Az elvándorlás.....	7
Az elvándorlás politikai, gazdasági okai és nemzetközi előzményei	8
Az elvándorlás politikai okai	8
Az elvándorlás gazdasági okai.....	9
Nemzetközi okok.....	10
A kutatás eredményeinek ismertetése - kérdőív	10
Hipotézis vizsgálata - A Magyarországra való áttelepülés oka a nemzetiségi hovatartozás miatt elszenvedett sérelmek.....	10
Hipotézis vizsgálata - A Magyarországra való áttelepülés oka a magyar nyelvű oktatás hiánya.....	11
Hipotézis vizsgálata – Az áttelepülés oka a Kárpátalján kínálkozó munkalehetőségek hiánya	11
A kutatás eredményeinek ismertetése – interjúk	11
A kutatás eredményeinek ismertetése – személyes látogatás	12
A migráció adatai.....	14
Az elvándorlás hatásai	15
Demográfiai hatások.....	15
Gazdasági hatások	15
Politikai hatások	16
Családi és kulturális hatások.....	16
A kutatás összegzése	16

„A haza mindig ott van, ahol magyar
ember él, bárhol legyen is, mert minden
magyar szív egy-egy kis sziget, amit a
világ tengerén a magyar vér tart életben”
(Móricz Zsigmond, Az Isten háta mögött)

Bevezetés

A trianoni békeszerződés következményeként Magyarországtól jelentős területeket csatoltak el magyar ajkú lakosok millióival együtt, köztük Kárpátalját is. Az 1920. június 4-én a francia Trianon kastélyban aláírt békeszerződés értelmében az egykori Magyar Királyság ezen területe a Csehszlovák Köztársaság része lett. Kárpátalja a csehszlovákok számára stratégiai szerepeket is betöltött, hiszen a Kárpátok hegyei védelmi vonalként szolgáltak a Szovjetunióval szemben.

A második világháború kitörésével Kárpátalja helyzete azonban ismét változásokon ment keresztül. A csehszlovák állam összeomlott és 1939 márciusában Magyarország visszafoglalta Kárpátalját. 1944-ben, amikor a szovjet Vörös Hadsereg előrenyomult, Kárpátalja a szovjetek kezére került.

A háború befejeztével 1945-ben a térség az Ukrajnai Szovjet Köztársaság részévé vált. A magyar kisebbség helyzete az eddigiekhöz képest tovább romlott. A szovjet politikai elnyomás, a kollektivizálás, a nyelvi és kulturális elnyomás, valamint a szovjet modell alapján működtetett gazdaság gyorsan átalakította a társadalmat. Ezen idő alatt Kárpátalján a magyar nyelv használata egyre inkább háttérbe szorult, és a helyi magyar közösség marginalizálódott. A magyarok, románok, zsidók, ruszinok és más etnikai csoportok vegyes lakosságát a szovjet rendszer uniformizálni igyekezett. Minden etnikai identitást, különösen a kisebbségi nyelvek használatát erőteljesen korlátozták. Már az 1950-es, 1960-as években sok magyar család emigrált, és a helyi közösségek száma csökkenni kezdett.

A Szovjetunió 1991-es felbomlása után az ukrán állam függetlenné vált, és Kárpátalja Ukrajna nyugati határvidéke lett. Az Ukrajnában élő kisebbségek számára a kialakult helyzet nem volt egyszerű, mivel az ukrán állam egy erőteljes nacionalista ideológia mentén hozott intézkedéseket, és gyakran figyelmen kívül hagyta a kisebbségek jogait. A Kárpátalján élő magyar lakosság – melynek száma ekkor még több százezer főre volt tehető – ebben a helyzetben próbálta megőrizni jogait, kulturális örökségét, nyelvét, vallását és nemzeti identitását.

Azonban a küzdelem nem volt egyszerű, hiszen Kárpátalja történelme és politikai helyzete szorosan összefonódott a posztszovjet Ukrajna átalakulásával, amely egyaránt eredményezett társadalmi, kulturális, és gazdasági feszültségeket. A magyar kisebbség számára egy idegen állam politikája, egy teljesen új politikai rend és elsősorban a nyelvi jogok kérdései váltak kulcsfontosságúvá, ugyanis Ukrajnában az ukrán nyelv és kultúra felemelése, míg a kisebbségi nyelvek és kultúrák – így a magyaré is – elnyomása zajlott, ezért az 1990-es évek elején, miután¹ Ukrajna függetlenné vált, a magyar közösség a kisebbségi jogok védelméért küzdött, mely számukra az anyanyelvük használatáért, az anyanyelvű oktatásért és a vallási szabadságért való küzdelmet jelentette.

¹ Molnár D. Erzsébet, Váradi Natália, Darcsi Karolina, Orosz Ildikó, Csernicskó István: Küzdelem a megmaradásért – A kárpátaljai magyar közösség (1944-2022) Nemezeti Emlékezet Bizottsága Budapest, 2023

Kárpátalján a magyar nyelvű oktatást biztosító iskolák továbbra is működhettek, viszont egyre nagyobb nyomás helyeződött rájuk annak érdekében, hogy ukrán nyelven is folyják tanítás az intézmény falai között. Ebben a környezetben a magyar közösség számára problémát jelentett a kisebbségi nyelvi jogok védelme illetve identitásuk megőrzése, hiszen a nyelvtörvényeknek köszönhetően a lokális és regionális szintű közigazgatás is előnyben részesítette az ukrán nyelv használatát. Ennek következtében sok magyar szülő szembesült az 1990-es években azon problémával, hogy gyermekeik számára az ukrán nyelv magas szintű elsajátítása mellett a magyar nyelv megőrzése egyre nehezebb feladattá vált. Így tehát egy olyan államban, ahol az ukrán nemzeti identitás felerősítése a kisebbségeken átgázolva történik, a magyar közösség számára a magyar nyelv- és kultúra megőrzése illetve annak átadása fennmaradásuk kulcskérdésévé és zálogává vált.

A 2000-es évek elején a diplomáciai kapcsolatok Ukrajna és az anyaország között gyakran feszültek voltak a kisebbségi jogokat ért sérelmek miatt. 2001-ben a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) és más magyar szervezetek is hangot adtak elégedetlenségüknek a magyar nyelv használatának korlátozása miatt, és követelték a magyar kisebbség jogainak biztosítását.

A 2014-es Euromajdan forradalom és az azt követő politikai változások Ukrajna egészére kihatással voltak. A forradalom után Ukrajna egyre inkább Nyugat-fókuszú politikára váltott, s az Európai Unióval való kapcsolatépítésre összpontosított, ugyanis a Krím-félsziget Oroszország által való annektálása és a kelet-ukrajnai konfliktus kirobbanása miatt Ukrajnának még inkább szüksége volt nemzetközi támogatásra, de még nagyobb a nemzeti egység megteremtésére, melynek értelmében az erőszakos identitás-erősítés folytatódott. Ezen intézkedéssorozat egyik lépéseként 2017-ben elfogadták az új oktatási törvényt, mellyel jelentősen csökkentették a kisebbségi nyelveken történő oktatás lehetőségét. A törvény értelmében a nemzetiségi iskolákban is fokozatosan át kell térni az ukrán nyelvű oktatásra, s a diákoknak csak negyedik osztályos korukig van – mind a mai napig – lehetőségük anyanyelvű tanításban részesülni. Magyarország élesen bírálta Ukrajnát a törvény miatt, és megfeszítetten dolgozott az Európai Unióban is annak érdekében, hogy a magyar kisebbség jogait védje.

Ez az időszak különösen érzékeny volt Kárpátalján, hiszen a magyar közösséget egyszerre járta át az aggodalom és a csalódottság, ugyanis ezen intézkedéssel az ukrán állam tovább gyengítette a kisebbségek – köztük a magyarság – helyzetét is. Az ukrán kormány azzal érvelt, hogy az oktatási reform célja a nemzeti egység megteremtése és a modern ukrán állam kiépítése.

A 2020-as évek elején Ukrajna továbbra is küzdött a belpolitikai és gazdasági stabilitás megteremtésével, miközben a magyar közösség identitásának megőrzéséért harcolt, ugyanis az ukrán kormányzat politikájában továbbra is a nacionalizmusra helyeződött a hangsúly.²

A magyar állam ugyanakkor továbbra sem hagyta cserben a kárpátaljai magyar közösséget, s aktívan támogatta lehetőségek biztosításával helyi szinten is a magyar kultúra és nyelv ápolását, a magyar kisebbség pedig nem csak Ukrajnában, hanem nemzetközi szinten is próbált platformhoz jutni és képviselni érdekeit a magyar kormány támogatásával.

A 2022-ben kitört orosz-ukrán háború azonban felülírta az addigi belpolitikát, és paradox módon valódi nemzetegyesítő hatással lépett fel az egész országban, hiszen ukrán, magyar,

² Molnár D. Erzsébet, Váradi Natália, Darcsi Karolina, Orosz Ildikó, Csernicskó István: Küzdelem a megmaradásért – A kárpátaljai magyar közösség (1944-2022) Nemzeti Emlékezet Bizottsága Budapest, 2023

ruszin, román és az országban élő összes kisebbség törekvései egy cél körül összpontosulnak, az ország békéjének megteremtése körül, mert a háború pusztító hatása nap mint nap érinti őket, szomorúbbnál szomorúbb élethelyzeteket előidézve.

Míg Ukrajna küzd fennmaradásáért Oroszországgal szemben, Magyarország történelmének legnagyobb humanitárius segélyakcióját indította el az Ukrajnából érkező menekültek megsegítéséért, illetve nemzetközileg is sikra száll annak érdekében, hogy ezen konfliktus minél előbb befejeződhessen tárgyaló asztal mellett, ne pedig a hadszíntéren, ahol megannyi ukrán és magyar veszett oda az elmúlt években.³

A kutatás célja

Mivel édesapám részéről emigrált kárpátaljai magyar család gyermeke vagyok, fiatal korom óta részét képezi életemnek az „igazi” hazától való elszakadni kényszerülés tapasztalata apukámon keresztül, mely a korom előrehaladtával egyre mélyebben kezdett el foglalkozni, ezért a család történetét megismerve kíváncsi lettem más sorstársak, családok történeteire is. Így született meg bennem a motiváció arra, hogy az 1991-től napjainkig tartó időszakban áttelepült kárpátaljai magyarok történetét vizsgálva kiderítsem, melyek azok az okok, amik miatt megannyi magyar elhagyni kényszerült Kárpátalját ebben az időszakban, illetve az anyaországba való átköltözés milyen hatással van az egyénre, a közösségre, és hogy ezen okok között megfigyelhető-e bármilyen egységes tendencia.

A kutatásom témaválasztását az is indokolta, hogy érdeklődéssel és csodálattal figyeltem és figyelem a mai napig a Kárpátalján élő etnikumoknak az évek során tanúsított békés együttélését, melyet ugyan különböző külső erők megbontani igyekeznek, de komolyabb sikerek nélkül. Ezért úgy gondolom, ez a kölcsönös tiszteleten alapuló együttélés magyar, ruszin, ukrán és még több más etnikum között például szolgálhat az ukrán államvezetés, az Európai Unió és a világ egésze számára.

A kutatás hipotézisei

Annak érdekében, hogy megismerhessem és megvizsgálhassam azon okokat, melyek a kárpátaljai magyarságot szülőföldjük elhagyására készítették az 1991-től napjainkig tartó időszakban, az alábbi hipotéziseket állítottam fel kutatásom elején:

- A Magyarországra való áttelepülés okai között kiemelten szerepelnek a nemzetiségi hovatartozás miatt elszenvedett inzultusok.
- Az áttelepülés oka a magyar nyelvű oktatás hiánya.
- Az áttelepülés oka a Kárpátalján kínákozó nem megfelelő munkalehetőségek.

Kutatásom során a fent említett hipotézisek megerősítése vagy megcáfolása mellett céлом volt megismerni minden, a kutatásban résztvevő alany személyes, egyéni történetét, mellyel az elvándorlás folyamatainak sokkal mélyebb, az anyagi és a fizikai biztonság szintjein túlmutató, lelki síkon érvényesülő aspektusaiba láthattam bele. Azon folyamatba, mely az elköltözés gondolatának megfogalmazásától, az anyaországban való letelepedésig, egy új élet megkezdéséig vezet, annak minden kihívásával, örömeivel és szomorúságával együtt.

³ Molnár D. Erzsébet, Váradi Natália, Darcsi Karolina, Orosz Ildikó, Cserniczkó István: Küzdelem a megmaradásért – A kárpátaljai magyar közösség (1944-2022) Nemzeti Emlékezet Bizottsága Budapest, 2023

A témához nyúlva óhatatlanul is előtérbe került ezen sík vizsgálata, illetve a kettős identitás kérdése: a kisebbségben élő magyarok vajon otthon lehetnek-e bárhol is a világban, vagy míg szülőföldjükön – mely az ukrán állam része – „külföldiek”, „magyarok”, addig itthon az anyaországban „kárpátaljaiak”? Vajon igazi otthonának tudja-e tekinteni az áttelepült kárpátaljai magyarság azt az anyaországi települést, melyet 20, 30, vagy akár 40 év Kárpátalján töltött idő után új otthonául választ? A letelepedés helyszínének kiválasztásakor mi játszott nagyobb szerepet? Közelben lévő ismerősök? Munkalehetőségek? Hogyan jelenik meg a kettős identitás a Kárpátaljáról átköltözött magyarok körében? Az anyaországi közösség hogyan viszonyul hozzájuk? Többek között ezen kérdések azok, melyek szorosan nem kapcsolódnak kutatásom témájához, azonban úgy gondolom, hogy annak megértéséhez elengedhetetlen foglalkoznom dolgozatomban ezen felvetésekkel is.

A kutatás módszertana

Kutatásom nulladik lépéseként a családomon keresztül felkerestem azon közeli, majd később távolabbi ismeretségi köröket, melyek nagyobb számú Magyarországon élő kárpátaljai magyar közösségekkel rendelkeznek, és elindítottam köreikben a hólabda módszer segítségével a kutatásom kvantitativ pillérét képező mintavételi módszert, egy 25 kérdésből (22 feleletválasztós, 3 rövid választ igénylő) álló Google Forms kérdőívet, mely során a kutatásban résztvevők - akkor tíz fő - általános demográfiai helyzetét, az áttelepülésük körülményeit és egyéni léthelyzetüket mértem fel.

Ezt követően kapcsolódott be az „oral history” módszere, mely kutatásom kvalitatív részét képezi. A módszer segítségével további tíz, Kárpátalját elhagyó, s az anyaországba költöző magyarral volt lehetőségem interjút készíteni, melynek során szélesebb körű betekintést kaphattam az általam kutatni kívánt folyamatokba.

A kutatási folyamat utolsó részeként Kárpátaljára látogattam Magyarország ENSZ Ifjúsági Küldötteivel, mely utazás során 27 kárpátaljai fiatallal volt lehetőségünk találkozni a Science4People Alapítvány segítségével Bátyún illetve Munkácson, akik megosztották velünk személyes tapasztalataikat a Kárpátalján és az országban a közelmúltban kialakult, illetve jelenleg is uralkodó helyzetről.

Kutatásom mindhárom állomása igazán fontos volt, hiszen azok egymásra épülnek, ezenkívül mindegyik más-más aspektusból világított rá az általam kutatni kívánt helyzetre és annak kérdéseire.

Az elvándorlás

„A bevándorlók számára az otthon már nem egy hely, hanem egy elvont fogalom, amelynek valósága és értelme valahol a távolban van, és amelynek minden egyes nyoma elhalványul, ahogy távolodunk tőle.” (részlet Kertész Imre: A bevándorlók című művéből.)

Migrációnak tekintjük az emberek azon mozgását, mely során egy évet meghaladó időtartamra átlépik a nemzetállami határokat, és ennek során maguk és hozzátartozóik szempontjából nagyobb mértékben ható változásokat (pl.: gazdasági, kulturális,

életmódbeli, politikai) okoznak. Azonban a migráció definiálása több kérdést is felvet azon oknál fogva, hogy arra több indokból is sor kerülhet, melyek eltérő társadalmi összetételű migrációs folyamatot jelentenek és ezek hatásai is nagyobb mértékben különbözhetnek. Ezen folyamatok megmagyarázására a történelem során több demográfiai elmélet is született, mint például a Malthus-i elmélet, a Neo-malthusianizmus, vagy a Push-pull elmélet, mely Everett Lee nevéhez fűződik, és amely leginkább közel áll a kárpátaljai magyarság körében is megfigyelhető migrációhoz.

Az elmélete két fő tényezőt különböztet meg, az ún. Push-faktorokat, elűző tényezőket, melyek a származási országban tapasztalható, migrációt ösztönző körülményekre vonatkoznak. Ilyenek például a háború, éhínség, szegénység, politikai elnyomás. Elméletének másik fő tényezője az ún. Pull-faktorok, vonzó tényezők, melyek a célországot vonzóvá teszik, mint például a jobb életkörülmények, munkalehetőségek, jobb gazdasági stabilitás, jobb oktatás vagy az emberi jogok magasabb szintű védelme.

A migrációs folyamatnak a szerves részét képezi a szociológiai háttér, mely a migráció esetében a strukturális elméletek, a család – és hálózatelemzés, vagy a transznacionalizmus mentén vizsgálódik. Míg a strukturális elméletek szerint a migráció nem csupán egyéni döntés következménye, hanem azt számos olyan külső faktor is befolyásolja, melyet Everett Lee „Pull-faktorai”-nál olvashatunk, melyek a globális gazdasági és politikai rendszerek változásából fakadnak.

A migráció szociológiai aspektusait vizsgálva kiemelt szerepet kapnak a családi és közösségi hálózatok. A családok és migrációs hálózatok segítenek a migránsoknak alkalmazkodni az új környezethez, és elősegítik a további migrációt is. A migránsok gyakran a már ott élő családtagokhoz csatlakoznak, akik már megteremtették az új környezetben való boldogulás lehetőségeit.

A transznacionalizmus elmélete azon migrációs jelenséget vizsgálja, amely során a migránsok nemcsak fizikai helyüket, hanem társadalmi és gazdasági kapcsolataikat is fenntartják az anyaországgal. A migránsok a két ország között mozognak, gazdasági és szociális kapcsolatokat építenek, és az új helyen is aktívan részt vesznek a közösségi életben, miközben nem szakítják meg teljesen a kapcsolatot a származási országukkal.

Ezen migrációs elméletekbe, folyamatmagyarázatokba tagozódik be a kárpátaljai magyarság körében tapasztalható, az anyaország felé orientálódó migráció is, melyre jellemző, hogy a szülőföldről több irányba és folytonosan mozog, ápolja a szülőföld emlékét, mítoszát, illetve elkötelezett a szülőföld iránt. Ez az elkötelezettség a csoport identitásának fontos eleme.^{4 5}

Az elvándorlás politikai, gazdasági okai és nemzetközi előzményei

Az elvándorlás politikai okai

Ukrajna 1991-es függetlenné válását követően a kárpátaljai magyarok helyzete alapjaiban változott meg. Nemzetállami törekvések, etnikai feszültségek és a kérdések a kisebbségi jogok körül mind-mind olyan, elsősorban politikai kérdések, melyek ellátják a „push-faktor” szerepét.

⁴ Szociológiai Tudástár 9. Sik Endre: A migráció szociológiája 3.0

⁵ Hautzinger Zoltán, Hegedüs Judit, Klenner Zoltán: A migráció elmélete

A független Ukrajna politikai irányvonala fokozatosan a nemzetállami eszme érvényesítésére összpontosított, ami nem kedvezett a kisebbségi etnikumok, köztük a magyar kisebbség jogainak. Az ukrán nacionalizmus erősödésével, az ukrán nyelv és kultúra erőltetett előtérbe helyezésével a magyar közösség marginalizálódni kezdett. Az anyanyelvhasználat, illetve a kulturális autonómia védelme nem kapott sem helyi, sem nemzeti szinten elég politikai támogatást Ukrajnában, ezért a magyar kisebbség jogai és identitásának autonómiája gyakran sérültek.

A 2004-es narancsos forradalom, a 2014-es Euromajdan és az azt követő orosz-ukrán konfliktus is rányomta a bélyegét a magyar közösségre, hiszen gyakran két tűz között érezhették magukat. Egyrészt Magyarország, mint kulturális és politikai támogató, másrészt az Ukrajna – mint az hazának helyet adó állam - felé irányuló lojalitás miatt.

Ukrajna politikai döntései, mint például a 2017-es oktatási törvény, mely korlátozza a kisebbségi nyelvhasználatot a nemzetiségi iskolákban is, s mely miatt csak negyedik osztályig van lehetőségük a diákoknak az anyanyelvű oktatásra.

Az orosz-ukrán konfliktus 2014-es kirobbanása, a Krím-félsziget orosz annektálása és a Donbasz-régióban zajló háború tovább destabilizálta a térséget, és vele együtt a kárpátaljai magyarok helyzetét is. Az ukrán központi hatalom fokozott ellenőrzése – sorozás, sorkatonaság, megszorítások - és az etnikai feszültségek újabb elvándorlási hullámot eredményeztek.⁶

Az elvándorlás gazdasági okai

Kárpátalja gazdasága az 1990-es és 2000-es években is jelentős nehézségekkel küzdött. A mezőgazdaság, amely a térség gazdaságának alapját képezte, nem tudott elegendő jövedelmet biztosítani, és az ipar fejlesztése is elmaradt. A munkanélküliség magas volt, különösen a fiatalok körében, ami egyre többek számára jelentette azt, hogy el kell hagyniuk a régiót.

Magyarország 2004-es EU-csatlakozása után a határ menti területeken élő kárpátaljai magyarok számára könnyebbé és kedvezőbbé vált a munkavállalás Magyarországon és más nyugati országokban. A szabad mozgás és a gazdasági lehetőségek keresése miatt a fiatalok nagy része Magyarországon és más európai uniós országokban vállalt munkát. A külföldi munkavállalás jelentette a legfontosabb megélhetési forrást a családokban a külföldön munkát vállaló fél és az otthon maradtak számára is.

Azonban az ukrán gazdaságot a 2008-as globális gazdasági válság is súlyosan érintette. A recesszió miatt tovább nőtt a munkanélküliség és csökkentek az állami támogatások, így a helyi gazdaság nem tudott megfelelő mértékben regenerálódni, ami egyre több embert kényszerített arra, hogy elhagyja szülőföldjét.

A helyzet a 2010-es évektől sem javult. Jellemzőek voltak a rendkívül alacsony munkabérek, illetve az elérhető munkahelyek száma is korlátozott volt, azok megszerzéséhez pedig gyakran kapcsolatokra volt szükség, és a dolgozók nagy hányada nem tudott a szakmájának megfelelő munkahelyen elhelyezkedni.⁷

⁶ Földrajzi Közlemények: Karácsony Dávid, Kincses Áron: Az elvándorlás hatása a kárpátaljai magyarság helyzetére

⁷ Tátrai Patrik, Molnár József, Molnár D. István, Kovály Katalin, Eröss Ágnes, Ferenc Viktória, Rákóczi Krisztián: A migrációs folyamatok hatása a kárpátaljai magyarok számának alakulására

Nemzetközi okok

Magyarország a kárpátaljai magyarok kulturális és politikai támogatójaként folyamatosan figyelemmel kíséri a Kárpátalján élők helyzetét, Ukrajna szuverenitásának tiszteletben tartása mellett. A két ország közötti kapcsolat, különös tekintettel a kisebbségi jogokra, nem zavartalan. Az ukrán politikai döntések, mint például a kisebbségi nyelvi jogok csökkentése, tovább növelték a feszültséget.

Az Európai Unió bővítése és a munkavállalási lehetőségek széleskörű kínálata egy új irányt adott a kárpátaljai magyarok elvándorlásának. Az EU tagállamaiba irányuló migráció különösen a fiatalok, és/vagy családfők körében vált vonzó lehetőséggé, akik a jobb életszínvonal és a több munkalehetőség reményében hagyták el az országot. A 2014-es ukrán konfliktus, a 2020-ban megjelenő covid-19 vírus miatt kialakuló válság, az orosz-ukrán háború kitörése, valamint a nemzetközi szankciók és a gazdasági nyomás tovább rontották Ukrajna egyébként sem túl stabil helyzetét.⁸

A kutatás eredményeinek ismertetése – kérdőív

A kutatásom kvantitatív fázisában kérdőív segítségével kezdtem meg a mintavételt. Ezen kérdőívet tíz, Magyarországra költözött személy töltötte ki. A kitöltők átlagosan 25,3 évig éltek Kárpátalja más-más területén, azonban van közöttük olyan is, aki 14 évet, de olyan is aki 36 évet töltött ott. Korukat tekintve ketten 25 és 30 év, hárman 31 és 40 év, négyen 51 és 60 év közöttiek, míg egy válaszadó 61 és 70 év közötti. A többségük – mintegy 70 százalékuk – rendelkezik felsőfokú képesítéssel, 20 százalékuk szakképesítéssel, 10 százalékuk pedig csak érettségivel. A válaszadók kárpátaljai lakóhelyét vizsgálva elmondhatjuk, hogy többségük városokból költözött át Magyarországra. Az átköltözések pontos évszámait vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az 1991-től 1994-ig, 2000-től 2003-ig, 2014-jelenig tartó időszakban az áttelepülések száma ugrásszerűen megnövekedett.

Hipotézis vizsgálata - A Magyarországra való áttelepülés oka a nemzetiségi hovatartozás miatt elszenvedett sérelmek

A kérdőíves mintavétel során olyan tematikus kérdéseket tettem fel az alanyok számára, melyek egy-egy hipotézisemhez kapcsolódva megerősíteni, vagy megcáfolni tudják azokat.

A nemzetiségi hovatartozás miatt elszenvedett sérelmeket mint az elvándorlás egyik fő okát jelöltem meg hipotézisemben. A válaszadók közül senkit nem ért ilyen jellegű atrocitás az ottani élete során, és mindegyikük biztonságban is érezte magát az ott töltött évek alatt. Ez azzal is magyarázható, hogy arra a kérdésre, mely a Kárpátalján élő nemzetiségek egymáshoz való viszonyáról szólt, a legtöbben (megkérdezettek 70%-a) a „barátságos” jelzőt, míg páran (megkérdezettek 30%-a) a „semleges” jelzőt jelölték meg, a feszültséget senki sem.

⁸ Dr. Csernicskó István, dr. Orosz Ildikó, dr. Molnár D. Erzsébet, Lehoczky Tivadar, dr. Váradi Natália, Darcsi Karolina: Küzdelem a megmaradásért. A kárpátaljai magyarok (1944-2022)

Hipotézis vizsgálata - A Magyarországra való áttelepülés oka a magyar nyelvű oktatás hiánya

A megkérdezettek közül középiskolai tanulmányait még mindenki Kárpátalján végezte, azonban a főiskolai/egyetemi tanulmányoknál már tapasztalható differenciálódás az eredmények között, ugyanis felsőfokú tanulmányaikat a megkérdezettek negyven százaléka végezte Kárpátalján, míg a többiek már vagy Magyarországon, vagy egyáltalán nem jártak felsőoktatási intézménybe.

A megkérdezettek nagyobb hányadának – 70 százalékának – volt lehetősége az anyanyelvű oktatás igénybevételére, de többen tanultak két nyelven is, jellemzően ukrán és magyar nyelven. Azonban a témát a riportok segítségével volt lehetőségem jobban körüljárni, melynek tapasztalatairól a későbbiekben írok.

Hipotézis vizsgálata – Az áttelepülés oka a Kárpátalján kínálkozó munkalehetőségek hiánya

A megkérdezettek hetven százaléka rendelkezett munkaviszonnyal Kárpátalján, azonban harminc százalékuk nem. Többen arról nyilatkoztak a kérdőív rövid választ igénylő kérdésénél, hogy ugyan volt munkaviszonyuk, azonban nem a szakmájukban tudtak elhelyezkedni, illetve nagyon alacsony fizetésért dolgoztak. Ez alátámasztja azt a tendenciát is, mely megfigyelhető az átköltözés során, ugyanis a válaszadók közül mindannyian nagyon fontosnak tartották a magyarországi letelepedés helyszínének kiválasztása során a környezetben elérhető jó munkalehetőségeket, illetve negyven százalékukat a rokonok, ismerősök közelsége is befolyásolta a településválasztás során.

A kutatás eredményeinek ismertetése – interjúk

Kutatásom fontos részét képezték a személyes interjúk további tíz fővel, mely során célom volt a történeteik és az átköltözés mögött álló folyamatok, mélyebb, összefüggés-szintű megismerése, melyet ismét igyekeztem a hipotéziseket követve megtenni, annak ellenére, hogy ez egy jóval szabadabb és közvetlenebb kutatási módszer mint a kérdőívvel történő.

Az interjúalanyok élettörténeteik során szintén nem számoltak be olyan esetről, mely során nemzetiségi hovatartozásuk miatt érte volna őket bármilyen inzultus. Különböző etnikumok közötti békés együttélésről számoltak be, melynek alapját képezte az egymáshoz való alkalmazkodás, egymás elfogadása, illetve a társadalomba történő beilleszkedés közös motivációja – az identitás megtartása mellett. Ez a közös cél, mely a Kárpátalján élő, különböző etnikumú, identitással rendelkező népcsoportokat nem a széthúzásra, hanem az összetartásra ösztönözte.

Érdekes módon került megvilágításra a beszélgetések során az anyanyelvű oktatás kérdése is, ugyanis ez minden generációt másképp érint. Van, akit egyáltalán nem érintett, van akit csak közvetett módon, és találkozhatunk olyannal is, akit közvetlenül, így erről teljesen eltérő tapasztalásokkal találkozhatunk, melyekből szeretnék bemutatni néhányat.

Egyik interjúalany egy évvel később tudta csak befejezni általános iskolai tanulmányait, ugyanis nem tudott jól oroszul, ezért nem értette a tananyagot sem.

„Én egy évfolyamot csúsztam az iskolában, mert nem tudtam jól oroszul, ezért nem értettem a tananyagot. Nem szeretjük volna a férjemmel, hogy a gyerekeinkkel is ez történjen, így a költözés mellett döntöttünk.”

Válaszadónk között megjelenik az az eset, mely során az idősebb generációnak (szülőknek) még volt lehetősége magyar nyelven tanulni, addig gyermekének már nem, így inkább a költözés mellett döntött.

„Ugyan én még tanulhattam magyarul, de sajnos ezt a fiamnak már nem tudtuk volna biztosítani Kárpátalján”

Illetve találkozhatunk olyan esettel is, akiket egyáltalán nem érintett az imént említett probléma.

„Mi még a férjemmel járhattunk magyar iskolába és tanulhattunk magyarul, így ez minket nem befolyásolt.”

Azonban az a tendencia, mely az idősebb generációt szembe helyezi a fiatalabbal - hiszen az idősebb generációnak az esetek többségében volt lehetősége anyanyelvű oktatás igénybevételére – megfigyelhető több válaszadónál is, így a gyermekek iskoláztatási kérdése az, melyben a legtöbb szülő anyaországi intézmények mellett dönt, és az áttelepülés mellett.

„A gyermekem számára szerettem volna magyar nyelvű oktatást biztosítani”

Fontos kérdés volt továbbá, melyet beszélgetésünk során érintettünk a munkalehetőségek, az ezekre adott válaszok szintén egybecsengtek a kérdőívénél is tapasztalhatókkal. A válaszadók különböző évek tapasztalatairól számoltak be, mely során ugyan láthatunk különbséget a foglalkoztatási lehetőségekről, azonban azok nem mondhatóak markánsnak.

Két élethelyzet egy házasságon belül is különbözött – ugyan mindketten munkavállalók, a férjnek nem volt lehetősége a szakmájában elhelyezkedni:

„Én rögtön el tudtam helyezkedni a tanulmányaim befejezése után a szakmámban. A férjem viszont nem kapott állást az egyetem elvégzése után és más területen kellett boldogulnia.” (1992)

Volt, aki elsősorban nem a munkalehetőségek hiányát emelte ki, hanem a borzasztó fizetéseket:

„Aki el szeretett volna helyezkedni, talált munkát, igaz, nem nagy fizetésért.” (2000)

A kapcsolatok is fontos szerepet játszhattak abban, hogy ki milyen lehetőséghez jut – hogyan tud munkalehetőséghez jutni:

„Nagyon kevés a munkalehetőség és sok kapcsolat szükséges az elhelyezkedéshez.” (2014)

A munkavállalás nehézsége az idő elteltével sem változott, és továbbra is ugyanazon problémák jellemzőek:

„Korlátozott volt, és az alacsony munkabérek se segítettek.” (2017)

„Borzalom, akik nem városban élnek azoknak szinte lehetetlen munkát találni” (2018)

A kutatás eredményeinek ismertetése – személyes látogatás

A Kárpátaljára való látogatás egy teljesen új perspektívából engedett betekintést a kárpátaljai magyarok életébe. A látogatás során 27 fiatallal volt lehetőségem találkozni, akik Kárpátalja

minden szegletéből érkeztek, más-más háttérből. Ezen élmény nagyon érdekes és izgalmas volt számomra, ugyanis testközelből figyelhettem meg a háborús helyzet óta kialakult szociális állapotot, és az ahhoz való alkalmazkodást.

A fiatalokkal való beszélgetés során, csupán ketten említették meg azt, hogy Kárpátalján, illetve Ukrajnában képzeli el a jövőjüket, a többiek szeretnék minél előbb elköltözni vagy Magyarországra, vagy pedig más, európai országokba, például Lengyelországba, Németországba. Motivációs erővel bír az is, hogy a családok döntő többségénél a családfők külföldön élnek és ott is vállalnak munkát, ezért ez elősegíti és megkönnyíti a fiatalok számára a külföldön való letelepedést. A motivációjuk jelenleg egyértelműen a háborús helyzet elől való elmenekülés - fiatal férfiaknál ez a sorozás miatt hatványozottabban megfigyelhető - mely egyre közvetlenebbül érinti őket, a városokban hirtelen megjelenő sorozó katonák miatt, illetve az édesapjuk és akár fiú testvérük veszélyeztetettsége miatt. Egy középiskolás fiú arról számolt be, hogy apukája már a háború kezdete óta nem merte elhagyni otthonukat, míg egy fiatal lány (aki ukrán származású, viszont szülei a magyar iskolába írták őt be, hogy megismerkedjen egy új kultúrával illetve nyelvvél, s azóta anyanyelvi szinten beszél magyarul) könnyeivel küszködve mesélte el, hogy nagybátya nem szeretne külföldre menni, Ukrajnában szeretne egyetemre járni, ami miatt nagyon félti őt, hiszen nem szeretné, hogy be kelljen vonulnia katonának.

A gazdasági nehézségek a többségben külföldön dolgozó családfők miatt jelenleg nem érinti olyan nagy mértékben őket, hiszen így a családok anyagi helyzete némileg biztosított, ennek ellenére a háború miatt romló infrastruktúra kihívásaival nap mint nap szembe kell nézniük. Ilyenek például a rendszeresített áramszünetek, vagy a légiriadók során az iskolák pincéjében való tanítás, melyek nem csak a testi, hanem a mentális egészségre is káros hatással vannak, hiszen az áramszünetek mindennapokat akadályozó mivolta, illetve az iskolai pincék sötétsége, hideg hőmérséklete és nyirkos klímája – melyben gyakran öt-hat órát is el kell tölteniük egy nap tanároknak és diákoknak egyaránt – mind az általános komfortérzet s azzal együtt a mentális egészség romlásához vezetnek.

A személyes látogatás a magyarság, illetve az identitásmegőrzés kérdésének árnyalásában is segítségemre volt. Míg felső, államvezetési szinteken általánosságban jelenleg is azon helyzetről beszélhetünk a kisebbségek vonatkozásában, melyet a korábbiakban ismertettem, helyi szinten azonban mutatkoznak eltérések.

Bátyún, ahol a Science4People Alapítvány központja is működik, a helyi vezetés abszolút támogatóan viszonyul a helyi magyar kisebbséghez. Polgármesterük, aki ugyan ukrán származású és csak alapszíntben beszél magyarul, ott tartózkodásunk során személyesen köszöntött bennünket magyar nyelven, megköszönte hogy ellátogattunk településükre. Később az alapítvány tagja is elmondták, hogy a településvezetés nagyon támogatóan viszonyul az ott élő magyar kisebbséghez illetve az alapítvány munkájához is, melyet nagy öröm volt hallani.

Munkácson, a Munkácsy Mihály Magyar Házban volt lehetőségünk találkozni kárpátaljai magyar fiatalokkal, akikkel szintén érintettük a helyi vezetés kérdését. Ők arról számoltak be, hogy Munkács polgármestere nacionalista politikát és városvezetést folytat, mely a kisebbségek, köztük a magyar kisebbség elnyomásával jár. Ez megjelenik több intézkedésen keresztül is. Nem engedélyezi magyar színdarabok előadását a helyi színházban, ezért amennyiben magyar nyelvű előadást szeretnének nézni a munkácsiak, a beregszászi magyar színházba kell menniük. További – nagy port kavaró – intézkedés volt, a Munkácsi Várból a

turul madár eltávolítása, s ukrán címerre való cserélése, mely a mai napig nagy fájdalom a helyiek számára, de a Kárpátok erdős területeinek értékesítése – mely ellen a helyiek küzdenek jelenleg is – óriási sérelem a kárpátaljai magyarok számára.

A migráció adatai

1991-ben Ukrajna függetlenné vált, és az új állam megalakulásával párhuzamosan súlyos gazdasági válság alakult ki. Az 1990-es évek elején a szovjet gazdaság összeomlása és az ukrán állam reformjai komoly társadalmi és gazdasági problémákat okoztak. A kárpátaljai magyar közösséget is érintette a munkanélküliség növekedését, az alacsony jövedelmeket és a gazdasági instabilitást.

A pontos statisztikai adatok hiányosak, de az említett időszakra vonatkozóan több forrás is arról számol be, hogy a 90-es évek végére a kárpátaljai magyarok száma a korábbi 200 000 főről mintegy 160 000 fő körüli létszámra csökkent. Az elvándorlás tehát a demográfiai csökkenés egyik legfontosabb oka lett.

A 2000-es évek elején a gazdasági helyzet nem javult jelentősen, és a politikai instabilitás is hozzájárult a kárpátaljai magyar közösség elvándorlásának növekedéséhez. Az ukrán gazdaság helyzete továbbra is romlott, míg Magyarország uniós csatlakozása (2004) és az EU-n belüli munkaerőpiaci lehetőségek nyitása újabb impulzust adott a migrációnak, így a Magyarországon fellelhető több és jobb munkalehetőségek vonzották elsősorban az áttelepülő kárpátaljai magyarokat.

Az elvándorlás az 2000-es években is jelentős volt. Az ukrán statisztikák szerint 2001 és 2011 között az ukrain migráció mintegy 2 millió főt érintett, ennek a Kárpátalját elhagyó magyarok is jelentős részét képezték. A becslések szerint az elvándorló kárpátaljai magyarok száma 2005 és 2015 között évente 10 000–15 000 fő között ingadozott. Az EU-csatlakozás után a fiatalok különösen a munkavállalás lehetőségeit kihasználva választották Magyarországot és más, nyugat-európai országokat.

A 2014-es ukrán belpolitikai instabilitás és az azt követő orosz-ukrán háború jelentős hatással volt Kárpátaljára is. Bár a közvetlen összecsapások nem érintették a térséget, az ukrán gazdasági, politikai és biztonsági helyzet rendkívüli bizonytalanságot okozott. Ezen kívül a kárpátaljai magyarság helyzetét tovább nehezítette a nyelvi jogok korlátozása, amely elsősorban a magyar nyelvű oktatás és közszolgáltatások területén okozott problémákat, és ezzel megjelent az anyanyelven folyó oktatás biztosításának motivációja elsősorban azon magyar családok körében, akiknek gyermeke még iskolás korú, és a szülők szeretnék őt magyar nyelvű oktatásban részesíteni.

A 2010-es évek közepére az elvándorlás továbbra is jelentős mértékű volt. A 2014-es orosz-kelet-ukrain háború és a politikai feszültségek növekedése miatt a migráció intenzitása még inkább felerősödött. A 2011-es ukrán népszámlálás és egyéb statisztikák szerint Kárpátalja magyarságának lélekszáma tovább csökkent, és 2015-re már 130 000 fő körüli lélekszámot mutattak.

A 2020-as évek elején, a COVID-19 járvány mellett, Ukrajnában továbbra is gazdasági és politikai instabilitás uralkodott, amely miatt az elvándorlás nem csökkent, a munkavállalási és egyéb gazdasági lehetőségek keresése továbbra is jellemző maradt, majd 2022-ben az orosz-

ukrán háború kitörésével létrejövő biztonsági krízis következtében az átvándorlás hirtelen felgyorsult.

A becslések szerint évente 15 000–20 000 fő hagyta el Kárpátalját a gazdasági helyzet, a politikai feszültségek elkerülése és az életkörülmények javítása érdekében a 2020-as évek elején, majd 2022 februárját követően ez a szám megugrott. Egyes becslések szerint a kárpátaljai magyarság lélekszáma jelenleg 90.000 fő körül mozog, míg mások 70.000 és 80.000 között tartják valószínűnek.⁹¹⁰

Az elvándorlás hatásai

Demográfiai hatások

Az elvándorlás legkézzelfoghatóbb és legnyilvánvalóbb következménye a kárpátaljai magyar közösség lélekszámának csökkenése volt. Az elvándorlás több szempontból is demográfiai változásokhoz vezetett. A migráció következtében a kárpátaljai magyar közösség létszáma folyamatosan csökkent. 1991-ben még körülbelül 200 000 fő volt a kárpátaljai magyarok száma, míg a 2001-es ukrán népszámlálás szerint már csak körülbelül 160 000 fő. Az elvándorlás mértéke azóta is folyamatosan növekvő tendenciát mutatott, és a 2020-as évek elejére a közösség lélekszáma mintegy 100 000 fő körüli szintre csökkent. Az elvándorlás leginkább a fiatalabb generációkat érintette, akik a gazdasági stabilitás hiánya miatt hagyták el a régiót. Ennek következtében a helyi közösségekben jelentős mértékben megnövekedett az idős emberek aránya, hiszen a fiatalok közül sokan nem tértek vissza. Ez az előregedés a helyi gazdaság és közösségi élet fenntartását is nehezíti.

Az elvándorlás hatására egyre több magyar településen csökkent a magyar nyelvű lakosság aránya, különösen a kisebb falvakban és vidéki településeken. A helyi közösségekben az elvándorlás miatt a magyar közösség struktúrái gyengülnek, és a visszaáramlásuk esélye is csökken.

Gazdasági hatások

Az elvándorlás leginkább a közösség fiatal, munkaképes tagjait érintette, akik a jobb munkalehetőségek és magasabb fizetések reményében döntöttek a kivándorlás mellett. Ennek következtében a helyi gazdaságban, különösen a mezőgazdaságban és a kisebb vállalkozásoknál, munkaerőhiány alakult ki. Az elvándorlás megnehezítette a helyi vállalkozások működését és a gazdaság fenntartását.

A kivándorolt magyarok külföldi munkavállalásból származó pénzforrásai, az úgynevezett „remittance”-ok, hazautalások, segítettek sok kárpátaljai család gazdasági helyzetének javításában. Azonban, mivel az elvándorlás egyre inkább az aktív életvitelű személyeket érinti, a hosszú távú gazdasági fejlődés szempontjából ez sem fenntartható megoldás.

⁹ Summa 2017: A kárpátaljai magyarság demográfiai felmérése

¹⁰ Dr. Csernicskó István, dr. Orosz Ildikó, dr. Molnár D. Erzsébet, Lehoczky Tivadar, dr. Váradi Natália, Darcsi Karolina: Küzdelem a megmaradásért. A kárpátaljai magyarok (1944-2022)

Az elvándorlás hatására növekedtek a jövedelmi különbségek a helyi közösségben. A kivándoroltak külföldi keresete révén sok család jobb életkörülmények között élhet, míg azok, akik nem tudtak elvándorolni, továbbra is szembesülniük kell az ukrán gazdaság által kínált alacsonyabb jövedelmekkel.

Politikai hatások

A kárpátaljai magyar közösség politikai súlya csökkent a lélekszám csökkenésének következtében. Az elvándorlás miatt egyre kisebb lett a politikai képviselő, melyet a magyar közösség biztosítani tud az ukrán parlamentben és helyi szinten egyaránt, ezzel gyengítve például a kisebbségi jogokat sértő intézkedések elleni küzdelmet.

Családi és kulturális hatások

Az elvándorlás következményeként sok család szétagródott. Sokan külföldön dolgoznak, míg családjuk Kárpátalján maradt, ami a családi élet fenntartását jelentősen megnehezíti.

Az magyar nyelvű oktatás igénybevételének lehetőségének szűkülése és a kulturális intézmények működésének nehézségei miatt a helyi közösség számára egyre nehezebb ápolni magyar identitását. A nagymértékű elvándorlás miatt a közösségi és kulturális események száma is csökkent, ami tovább rontotta az identitás megőrzésének esélyét.

A kivándoroltak körében a visszatérés sajnos jelenleg nem jellemző, mivel a Magyarország és más nyugati országok által kínált biztonság és stabilitás jelenleg – érhető módon – vonzóbb a Kárpátalját elhagyók számára.

A kutatás összefoglalása

Kutatásom során igyekeztem a kárpátaljai magyarság elvándorlásának kérdését több aspektusból megvizsgálni, melynek érdekében különböző kutatási módszereket alkalmazva az általam megfogalmazott hipotézisekre és azokon néha túlmutató kérdésekre kerestem válaszokat.

Első hipotézisem, mely a kárpátaljai magyarság által a nemzetiségi hovatartozásuk miatt elszenvedett sérelmeket tette az elvándorlás felelőssévé megcáfolásra került, ugyanis a megkérdezettek közül senkit nem készített ez Kárpátalja elhagyására.

Második hipotézisem, mely az anyanyelvű oktatás hiányát okolja az elvándorlásért részben megcáfolásra, részben pedig alátámasztásra került, ugyanis míg a válaszadók többségének volt lehetősége az általános iskolában az anyanyelvén tanulni, addig a fiatalabb válaszadók gyermekeinek már nem adott ez a lehetőség, így ez számukra motiváló erővel bír az áttelepülésre.

Harmadik hipotézisem, mely a Kárpátalján kínálgzó, nem megfelelő munkalehetőségeket teszi a migráció felelőssévé, alátámasztásra közöl, ugyanis a válaszadók közül valamilyen módon mindenkit érintett. és mindenkit motivált ezen probléma az áttelepülésre, hiszen a megkérdezettek nem mindegyikének volt lehetősége az elhelyezkedésre Kárpátalján, akiknek

mégis, ők többen nem a szakmájuknak megfelelő munkakörben tudtak elhelyezkedni, és/vagy nagyon kevés fizetésért, ezért ezen probléma mindenki számára motiváló erővel bírt.

Összegzésként elmondhatjuk továbbá, hogy az 1991-től napjainkig ugyanazon főbb problémák a migráció okozói, viszont megfigyelhetünk azok között váltakozást.

Míg az 1990-es évektől a 2000-es évek elejéig a megélhetési problémák elől költöztek át az emberek, addig a 2000-es évek közepétől a 2010-es évek közepéig a több és jobb munkalehetőségeket kínáló, illetve az EU-s csatlakozás következtében kinyíló uniós munkaerőpiac miatt, majd 2014-től a kelet-ukrajnai háború miatt bevezetésre került, kisebbségi jogokat sértő rendelkezések miatt, melyek hátrányosan érintették a magyar nyelvű oktatást is, azt követően pedig a 2022-ben kitörő orosz-ukrán háború biztonsági, gazdasági és infrastrukturális nehézségei és veszélyei elől.

A megkérdezettek közül többieket is ért Magyarországon diszkriminatív megjegyzés határon túli magyarságuk miatt, illetve jelenleg is erőteljesen él bennük a hazát elhagyni kényszerülés tapasztalata, ezért talán nem véletlen, hogy többen is arról számoltak be az áttelepültek közül, hogy Kárpátalját hazájuknak, míg otthonuknak Magyarországot tekintik. Ehhez kapcsolódva jelenik meg kettős identitásuk, mely határokat átívelve köti össze őket, bárhol is legyenek a világban. Személyes történetem is ezt bizonyítja, mely a turul madár Munkácsi Várból való eltávolításához kapcsolódik. A szobor eltávolítását közvetítette több tv-csatorna Magyarországon is, melyet nagymamámmal együtt követtünk végig, aki már több, mint negyven éve nem él Kárpátalján, mégis megkönnyezte a szobor eltávolítását. Ezen pillanatokban a kettős identitás igazán erős megmutatkozásának lehettem tanúja, hiszen annak ellenre, hogy nagymamám már több mint negyven éve Magyarországon él, s már közvetlen rokonai sem élnek Kárpátalján, mégis nagyon erőteljesen él benne Kárpátaljához, a hazájához való kötődés, mely nem ismer sem időt, sem teret. Ez az az identitástudat, mely a Kárpátalján maradt, és az áttelepült kárpátaljai magyar közösséget is összeköti, amelynek szerves részét képezi ezen egyedülálló, kettős identitásuk megőrzésének motivációja is, hiszen magyarok, de kárpátaljaik. Fontosnak tartják ezt, ugyanis sok tekintetben mást jelent ez az anyaországi magyar identitáshoz képest. Más kihívásokat, talán pont ezen kihívásoknak köszönhetően erősebb identitástudatot, más etnikumokkal való békés együttélést, és a fennmaradásért, a magyarság megéléséért való fáradhatatlan küzdelmet. Ezt jelentette és jelenti ma is kárpátaljai magyarnak lenni.

